

Zu Spinoza's Ethik

Wie lieb ich diesen edlen Mann
Mehr als ich mit Worten sagen kann.
Doch fürcht' ich, dass er bleibt allein
Mit seinem strahlenden Heiligenschein.

So einem armen kleinen Wicht
Den führst Du zu der Freiheit nicht.
Der amor dei lässt ihn kalt ,
Das Leben zieht ihn mit Gewalt.

Die Höhe bringt ihm nichts als Frost
Vernunft ist für ihn schale Kost.
Besitz und Weib und Ehr' und Haus
Das füllt ihn vom oben bis unten aus.

Du musst schon gütig mir verzeih'n
Wenn hier mir fällt Münchhausens ein,
Dem als Einzigem das Kunststück gediehen
Sich am eigenen Zopf aus dem Sumpf zu zieh'n.

Du denkst sein Beispiel zeigt uns eben
Was diese Lehre den Menschen kann geben.
Mein lieber Sohn, was fällt dir ein?
Zur Nachtigall muss man geboren sein
Vertraue nicht dem tröstlichen Schein
Zum Erhabenen muss man geboren sein.

Albert Einstein

(Bron: Albert Einstein Archief, 1920/1921)

Op de *Ethica* van Spinoza

Welk een liefde heb ik voor deze edele man
meer dan ik met woorden zeggen kan.
Maar ik vrees dat hij alleen staat.
Met zijn stralend heilig gelaat.

Het is daarom dat je een arme kleine drommel,
niet naar vrijheid leidt.
De *amor Dei* laat hem koud,
het leven beheerst hem als ware het goud.

Op grote hoogte vindt hij enkel vorst,
rede is hem schrale kost.

Bezit, vrouw, eer en huis
vervullen hem van tenen tot kruin.

Wees zo goed me niet kwalijk te nemen,
maar ik moet aan Münchhausen denken,
die als enige het kunstje lukte
en zich met zijn vlecht uit het moeras plukte.

Je denkt: zijn voorbeeld laat ons zien
Wat zijn leer de mens kan bied'n.
Mijn lieve zoon, wat haal je in je hoofd?
Voor een nachtegaal moet men geboren zijn
Vertrouw niet op de troostende schijn
Voor het verhevene moet men geboren zijn.

(vertaling Henri Krop)

Bij een gedicht:

Dit gedicht schreef Einstein na een bezoek aan het Spinozahuis te Rijnsburg, dat hij samen met Kamerlingh Onnes op 2 november 1920 aflegde. Rebecca Goldstein, de fameuze schrijfster van *Betraying Spinoza. The renegade Jew who gave us modernity* (2006), noemde het een 'slecht liefdesgedicht' (bad love poem). Ongetwijfeld komt deze schets, die Einstein blijkbaar nooit voor publicatie bestemd heeft niet in aanmerking voor de Nobelprijs voor literatuur. De structuur is daarvoor te geconstrueerd. Zoals Floris Cohen laat zien (Spinozadag 2017) bewonderde Einstein Spinoza vanwege zijn godsbeeld, dat maakt dat alles in deze wereld noodzakelijk is en er de garantie van vormt dat wij van het universum wetenschap met een hoofdletter W kunnen hebben. Dit gedicht geeft uitdrukking aan een ander aspect van Einsteins liefde voor Spinoza. Het gaat niet over Spinoza's god, maar over Spinoza als mens - deze edele mens. Hij staat tegenover de gewone mensen, die vergeleken met de filosoof maar arme, kleine drommels zijn. Over de gewone mensen zoals wij gaan het tweede en derde couplet. Geobsedeerd door werk, gezin en status is hij niet ontvankelijk voor de lokroep van een leven onder leiding van de rede en voor de beloning: *de amor Dei* - de liefde voor Spinoza's God.

Volgens Einstein lukte het Spinoza zich tot deze hoogte te verheffen en zich aan het zelfzuchtige leven van alledag te onttrekken. Hij vergelijkt hem daarom met de legendarische baron van Münchhausen, die zich aan zijn haren uit het moeras kon trekken. In de laatste strofe gaat Einstein op een optimistische toon verder: uit de *Ethica* kan de mens leren hoe hij zijn werkelijke geluk kan vinden, omdat bij Spinoza leren en leer samen vallen. Het gedicht eindigt in pessimistische stemming, want zowel met de geschrapte regels als de gehandhaafde tekst wil Einstein zeggen dat voor Spinoza's leer slechts enkele mensen open staan. Voor de meesten biedt zijn voorbeeld slechts schijnbaar troost, omdat zij zich niet door de rede tot vrijheid laten leiden. Dit betekent dat men 'voor het verhevene geboren moet zijn'.